

NERAVNOVESJE NA TRGU DELA IN ZAPOSLOVANJE TUJCEV V SLOVENIJI

Dr. Janez Malačič, janez.malacic@ef.uni-lj.si, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani

POVZETEK

Slovenija si je po osamosvojitvi nabrala bogate izkušnje pri zaposlovanju tujih delavcev in regulaciji tega dela trga dela. Po vstopu v EU in pred zadnjo finančno in gospodarsko krizo je doživela tudi izjemno hitro rast in nepredstavlljivo veliko skupno število tujih delavcev, ki so večinoma začasno prišli v našo državo. Besedilo obravnava delo tujcev v Sloveniji v času gospodarske konjunktura, krize in postopnega okrevanja. Podatki o zaposlovanju tujcev v Sloveniji v času po izbruhu gospodarske krize kažejo, da se je naš trg dela le počasi prilagajal na spremembe v gospodarski aktivnosti. Kriza je v začetnem obdobju bolj prizadela domače delavce, nato pa se je njen vpliv širil in postopoma vplival tudi na zaposlovanje tujcev v Sloveniji. To se je zgodilo predvsem zaradi velikih težav tistih dejavnosti v Sloveniji, ki zaposlujejo največ tujih delavcev. Ne glede na slabše čase pa delodajalci pri nas še zmeraj povprašujejo po delu tujcev. To je razumljivo, saj je zaposlovanje tujcev ena od najbolj prožnih oblik na našem trgu dela. Osnovne značilnosti zaposlenih tujcev v Sloveniji se le počasi spreminjajo. Tuji delavci so pretežno mlajši moški, slabše izobraženi ali čisto brez izobrazbe, delajo v razvitejših slovenskih regijah in pretežno v sekundarnih dejavnostih, še posebej v gradbeništvu.

V času krize se je na spremembe odzvala tudi vlada, ki je postopoma zniževala kvoto delovnih dovoljenj za tujce in sprejela še vrsto drugih omejitev. Gospodarsko okrevanje v Sloveniji je počasno. Razmere pa so se v prvi polovici leta 2011 še dodatno zapletle. V aprilu je začel veljati novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1), ki prinaša pomembne novosti na področju dostopa do slovenskega trga dela. Uvajajo se nove kategorije tujcev, ki ne potrebujejo več delovnih dovoljenj. To pa bo bistveno spremenilo statistično spremljanje zaposlovanja tujcev v Sloveniji. Časovna vrsta podatkov je prekinjena, primerljivosti za nazaj po novem ne bo več in analize bodo otežene. Samo za ponazoritev navedimo, da je v marcu 2011 bilo veljavnih 74.394 delovnih dovoljenj, v maju 2011 pa le še 34.642.

Ključne besede: trg dela, tuji delavci

LABOUR MARKET IMBALANCE AND EMPLOYMENT OF FOREIGN NATIONALS IN SLOVENIA

ABSTRACT

Slovenia has regulated the work of foreign third country workers extensively. Since 2004 the number of work permits has increased tremendously in spite of the financial and economic crises which have started in the country in the year 2008 and is still not over yet. The paper analyses the employment of foreigners in Slovenia in good times as well as in the period of the crises and slow recovery. The number of foreign workers in Slovenia has not reacted to the deep decline in economic activity in late 2008 and in most of the year 2009. The crisis has affected domestic workers at the beginning and later has extended its influence on foreign workers as well. This has been the consequence of the economic difficulties of industries which employ foreign workers extensively in Slovenia. However, the demand for foreign workers in the country has remained relatively high. The main cause is the flexibility and cheapness of the employed foreigners in Slovenia. The foreign workers are predominantly young males with low or no education which work in more developed Slovenian regions and in manufacturing and construction. Great majority of them are from Western Balkan countries.

During the crisis Slovenian government has introduced several restrictions in the form of lower number of work permits, direct limits for workers from Kosovo and other countries from the Western Balkan, etc. The new law (ZZDT-1) which passed the parliament at the beginning of the year 2011 has introduced several new categories of foreigners who do not need the work permit for employment in Slovenia anymore. However, the law has influenced the statistical data series of foreign workers and work permits. The data series have been broken and the future analyses of the employment of foreigners in Slovenia will be affected. In March 2011 the number of valid work permits in Slovenia was 74,394, but in May 2011 the number declined to 34,642. The difference was caused by the administrative solutions in the new law (ZZDT-1).

Key words: labour market, foreign workers.

1. UVOD

Zaposlovanje tujcev v gospodarstvu je del procesa mednarodnih migracij. Slednje pa že od nekdaj pritegujejo veliko pozornosti. Z mednarodnimi migracijami se ukvarjajo različne znanstvene discipline, pri čemer se med seboj razlikujejo v pristopih in v teoretični razlagi tega procesa. Med demografskimi procesi so najbolj zapleten proces, ki ga statistično težko zajamemo in zaradi tega slabše poznamo.

Mednarodne migracije so opredeljene z definicijo prebivalstva in s spremembo običajnega bivališča, tako kot velja po mednarodnih statističnih standardih za migracije nasploh (Malačič, 2006, str. 12). Pri mednarodni migraciji migrant zamenja običajno bivališče v eni državi z običajnim bivališčem v drugi državi, pri čemer je referenčno obdobje eno leto. Kljub tej jasni opredelitvi pa so podatki v različnih državah zaradi nacionalnih posebnosti med seboj slabo primerljivi (Thierry, 2008). V razvitih državah se podatki o mednarodnih migracijah zbirajo s pomočjo registrov prebivalstva, sistemov dovoljenj za bivanje, posebnih anket ali posebnih vprašanj v popisih prebivalstva. Na ravni EU je bila šele sredi leta 2007 sprejeta Uredba Evropskega parlamenta in Sveta EU z namenom poenotenja definicij in statistike migracij znotraj EU (Uredba ES št. 862/2007). Izvajati se je začela leta 2009.

Na teoretični ravni je treba upoštevati, da so migracije predvsem ekonomsko povzročeni proces (Malačič, 2007, 106-107). Izjema so pri tem razni izgoni, deportacije in druge vrste političnih migracij, pa tudi migracije povzročene z naravnimi in drugimi nesrečami. Odločitev o preselitvi je predvsem investicijska odločitev. Potencialni migrant po predpostavki teorije človeškega kapitala primerja sedanjo vrednost stroškov in koristi povezanih z migracijami in se preseli, če so slednje večje od stroškov. Bolj poenostavljeno lahko rečemo, da ljudje primerjajo ekonomske, socialne, politične in druge razmere doma in drugod, pri mednarodnih migracijah v tujini, in na tej osnovi sprejmejo odločitev o tem, ali se bodo preselili ali ne. Razen ekonomskih dejavnikov so pri migracijah pomembni tudi številni drugi, vendar imajo ti večinoma dopolnilno vlogo pri pojasnjevanju migracijskih gibanj. Zlasti mednarodne migracije so tudi izjemno reguliran proces, saj imajo suverene države pravico odločanja o tem, kdo se lahko priseli na njihovo ozemlje in kdo ne.

Pri povezanosti med mednarodnimi migracijami in zaposlovanjem tujcev na trgu dela v določeni državi pa moramo upoštevati, da imamo opravka z zelo specifičnim odnosom. Ta specifičnost se kaže že pri formalnem statističnem spremljanju meddržavnega gibanja oseb oziroma delavcev, ki se zaposlijo v drugi državi. Če takšna zaposlitev traja manj kot eno leto, je statistiki ne obravnavajo kot mednarodno migracijo. Mednarodna migracija postane šele, če traja najmanj eno leto ali več. Še več specifičnosti pa se pojavlja na številnih drugih področjih. Za imigrantske države je najpomembnejše vprašanje integracije imigrantov oziroma v našem primeru tujih delavcev v imigrantsko družbo. S tem vprašanjem se tukaj ne bomo ukvarjali, lahko pa rečemo, da je pri tem pogosto interes ljudi, ki pridejo v neko tujo državo povsem različen od interesa imigrantske države.

Večje zaposlovanje tujih delavcev na domačem trgu dela lahko pričakujemo v razmerah, v katerih primanjkuje domačih delavcev. Primanjkljaj je lahko količinski, lahko pa je tudi posledica strukturnih neskladij med povpraševanjem in ponudbo na trgu dela. V Sloveniji se že skoraj dvajset let srečujemo z zelo specifičnimi razmerami, ko imamo ob dokaj visoki domači brezposelnosti sorazmerno visoko zaposlovanje tujih delavcev. Po izbruhu gospodarske krize v letu 2008 je prišlo do visoke rasti registrirane in anketne brezposelnosti, povpraševanje po delu tujih delavcev pa se je kljub vsemu ohranjalo na visoki ravni. Z vse daljšim trajanjem krize se je zaposlovanje tujcev le počasi zniževalo.

Takšne razmere, ki jih bomo v tem besedilu podrobneje obravnavali, so očitno posledica strukturnih razlik med potrebami na slovenskem trgu dela in ponudbo dela, ki jo lahko zagotovijo domači brezposelni. Vendar to ni edina pomembna značilnost razmer na našem trgu dela. Zelo pomembni so namreč tudi sistemski in institucionalni dejavniki. Ti so povezani z izrazito togo delovno zakonodajo v Sloveniji, ki velja predvsem za domače delavce, ne velja pa v mnogih ozirih za tuje delavce, ki potrebujejo delovna dovoljenja. Zaposlovanje tujih delavcev v Sloveniji je ena od najbolj prožnih oblik zaposlovanja v naši državi. Zato je za delodajalce še posebej privlačna. V času gospodarske krize, ko je težko dobiti posel, se delodajalci z zaposlovanjem tujcev veliko hitreje in lažje prilagajajo zmanjšanju naročil ter večjim nihanjem in negotovostim v proizvodnji. Hkrati pa so tuji delavci največkrat še precej cenejši od domačih.

V nadaljevanju besedila bomo najprej na kratko obravnavali pravno ureditev zaposlovanja tujcev v Sloveniji. Sledi točka o imigracijah in zaposlovanju tujcev v Sloveniji do vstopa v EU. Četrta točka, ki je osrednja točka besedila, bo obravnavala zaposlovanje tujcev v Sloveniji po vstopu v EU. Besedilo pa se sklene s sklepom in pregledom literature in virov.

2. PRAVNA UREDITEV ZAPOSLOVANJA TUJCEV V SLOVENIJI

Ob razpadu SFRJ je bilo potrebno v državah naslednicah vzpostaviti nove in spremenjenim razmeram prilagojene pravne sisteme. Povsem na novo je bilo treba urediti celo vrsto zadev povezanih z državljanstvom, statusom tujcev, migracijami ipd. Slovenija je omogočila pridobitev državljanstva vsem, ki so se priselili k nam pred letom 1991 in imeli tukaj stalno bivališče. Veliko priseljencev je to možnost izrabilo, en del pa se je iz različnih razlogov odločil drugače. Tisti med njimi, ki so ostali v naši državi, so se znašli v vlogi tujcev. Številni med njimi so imeli v Sloveniji zaposlitev. Nova država je uredila status tujcev na trgu dela z Zakonom o zaposlovanju tujcev (ZZT) v letu 1992 (Ur. list RS, št. 33/92), ki je veljal do leta 2000. V prvih letih njegove veljavnosti so mnogi delodajalci tudi s pomočjo ZZT reševali problematiko presežnih delavcev, ki je bila posebej pereča v zgodnjih letih prehodnega obdobja prve polovice 1990ih let. Vendar takšno stanje ni trajalo dolgo. Že sredi 1990ih let se je ponovno pokazala potreba po zaposlovanju tujcev in to kljub visoki domači brezposelnosti.

Leta 2000 je bil sprejet Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT) (Ur. list RS, 66/2000). Spremenjeni zakon je podrobneje uredil problematiko, ki jo obravnavamo, in hkrati predvidel članstvo Slovenije v EU. O ZZDT povejmo le, da je ločil tri vrste delovnih dovoljenj, osebno (ODD), za zaposlitev (DZ) in za delo (DD). ODD je obnovljiva in stalna oblika dovoljenja, ki tujcu omogoča prost dostop do trga dela. DZ se izda na vlogo delodajalca za obdobje do enega leta in je vezano na zaposlitev pri njem. DD pa je oblika, za katero velja vnaprej določena časovna omejitev. Važna pa je tudi povezanost z resolucijo o imigracijski politiki, s katero Državni zbor določi temelje politike zaposlovanja in dela tujcev. Zakon obvezuje vlado, da v skladu z migracijsko politiko in razmerami na trgu dela letno določi kvoto dovoljenj, s katero omeji število tujcev na našem trgu dela.

V aprilu 2011 (natančneje 23. 4. 2011) je začel veljati novi, že tretji, zakon o zaposlovanju in delu tujcev v R Sloveniji – ZZDT-1 (Ur. List RS, 26/2011). Ta zakon vnaša nekaj sprememb v posamezne vrste delovnih dovoljenj, čeprav ohranja vse tri že uveljavljene vrste. ODD je po novem lahko za nedoločen ali tudi določen čas, ni pa odvisno od razmer na trgu dela. Zgornja meja kvote, v katero štejeta DZ in DD ostaja pri 5 % aktivnega prebivalstva Republike Slovenije, kar je v juniju leta 2011 znašalo 46.815 oseb (SURs, Trg dela, Prva objava, 17. 8. 2011), vanjo pa se ne všttevajo razen ODD tudi poslovodni delavci in tisti tujci,

ki ne potrebujejo dovoljenja. Najpomembnejša novost pa je, da ZZDT-1 zagotavlja družinskim članom slovenskega državljanca, državljanom drugih članic EU, EGP in Švice, in njihovim družinskim članom, ki nimajo državljanstva EU (pod določenimi pogoji), tujcem z dovoljenjem za stalno bivanje pri nas, beguncem, tujcem rezidentom v drugi članici EU po enem letu bivanja v Sloveniji, dokler imajo dovoljenje za začasno bivanje pri nas in tujcem slovenskega rodu do 3. kolena v ravni vrsti prost dostop na trg dela. To pa pomeni, da vsi ti lahko pri nas delajo in ne potrebujejo dovoljenja za delo in se posledično tudi ne vodijo v statističnih podatkih. Že z aprilom in še zlasti z majem 2011 se tako prekine primerljivost v časovnih vrstah podatkov o zaposlovanju in delu tujcev v Sloveniji. V tem besedilu bomo to upoštevali in večinoma obravnavali našo problematiko do konca leta 2010. Samo za ponazoritev obsega sprememb pa navedimo, da je bilo v marcu 2011 v Sloveniji veljavnih še 74.394, v maju 2011 pa samo 34.642 veljavnih delovnih dovoljenj (Domače strani ZRSZ, 1. 9. 2011). Razlika je praktično v celoti povzročena s spremembo zakona, saj se je nižja številka v naslednjih mesecih ustalila in je avgusta 2011 znašala 34.678 (ZRSZ, Mesečne informacije, 7/8, 2011, str. 10).

Področje zaposlovanja in dela tujcev v Sloveniji pa ureja še vrsta podzakonskih aktov. Večina teh se nanaša na tujce iz držav nečlanic EU. Z njimi je vlada Republike Slovenije še posebej urejala to področje v času gospodarske krize. Teh aktov tukaj podrobneje ne bomo obravnavali, čeprav bomo v nadaljevanju nekatere med njimi navajali.

3. IMIGRACIJE IN ZAPOSLOVANJE TUJCEV V SLOVENIJI V ČASU OD OSAMOSVOJITVE DO VSTOPA V EVROPSKO UNIJO

V času osamosvojitve je bila Slovenija že dobri dve desetletji območje neto priseljevanja. Pozitivni selitveni saldo je izviral skoraj v celoti v drugih republikah nekdanje skupne države. Po letu 1991 pa je imela Slovenija v krizi, ki je sledila razpadu bivše SFRJ, najprej dve leti negativen selitveni saldo, vendar to ni spremenilo neto priselivitvene narave naše države. Tudi v kasnejših letih se le izjemoma pojavi kakšno leto z negativnim selitvenim saldonom. Primer je leto 1998 (SL-01, str. 103). V ostalih letih do vstopa Slovenije v EU je bil saldo pozitiven. Neto selitveni prirast je bil v obdobju 2000 – 2004 povprečno letno 2.557 oseb (SL-08, str. 95).

Na področju zaposlovanja tujcev je v 1990ih letih v naši državi veljal ZZT, ki je poznal dve vrsti delovnih dovoljenj, ODD in dovoljenja na zahtevo delodajalcev. Prva so bila stalna, druga pa so veljala krajši čas in jih je bilo treba obnavljati. Število vseh dovoljenj je bilo visoko že konec leta 1992, 36.634. Visoko število je bilo predvsem posledica spremembe statusa številnih ljudi, ki so takrat že dalj časa živeli v naši državi, pa so se znašli v vlogi tujca. Število je med leti 1994 in 2000 nihalo med 34.768 in 40.320 in je bilo nekje na ravni okrog 4,0 % aktivnega prebivalstva, nekaj pod 6 % plačanih zaposlenih, dobrih 30 % registrirano brezposelnih in nekaj več kot 50 % anketno brezposelnih. Število ODD je bilo dokaj stalno. Povpraševanja po delu tujih delavcev je bilo visoko, kljub domači brezposelnosti.

Sprememba zakonodaje v letu 2000 (ZZDT) je povečala vrsto dovoljenj za zaposlitev in delo tujcev. Osnovni namen je bil ločevanje med novim zaposlovanjem in že dalj časa trajajočo prisotnostjo na našem trgu dela. V novem zakonu se je že predvidelo in uredilo tudi razmere na področju, ki ga obravnavamo, po vstopu Slovenije v članstvo EU. Z datumom vstopa se na slovenskem trgu dela pojavi kategorija EU prijav. To so prijave delavcev iz drugih članic EU, ki pri nas ne potrebujejo delovnih dovoljenj, ker velja z njimi prosti pretok oseb.

Do sredine leta 2004 se pri zaposlovanju tujcev v Sloveniji kljub novemu ZZDT ni veliko spremenilo. Povpraševanje po delu tujcev je bilo precejšnje kljub domači brezposelnosti. Velika večina tujcev je prihajala na naš trg dela iz ostalih držav, ki so nastale na območju nekdanje SFRJ. Prihajali so predvsem slabše kvalificirani moški, ki so se zaposlovali v gradbeništvu in predelovalnih dejavnostih ter v razvitejših slovenskih regijah.

4. IMIGRACIJE IN ZAPOSLOVANJE TUJCEV V SLOVENIJI PO VSTOPU V EVROPSKO UNIJO

Po vstopu Slovenije v EU so se razmere na področju mednarodnih migracij in na trgu dela v državi temeljito spremenile. Še bolj izrazito je k temu prispevala vključitev naše države v šengensko območje. Oboje je izrazito povečalo privlačnost Slovenije za priseljevanje. Če navedemo še osnovne statistične podatke o neto selitvah za to obdobje, vidimo, da je bil povprečni letni neto selitveni prirast v letih 2005 – 2009 11.477 oseb. Relativno je bilo to 5,7 neto priseljencev na tisoč prebivalcev. Gospodarska kriza pa je povzročila, da je bil v letu 2010 neto selitveni saldo v Sloveniji negativen, - 521 oziroma - 0,3 ‰. Pri tem se pojavlja pomemben problem uporabe mednarodnih statističnih standardov na področju mednarodnih migracij. V Sloveniji smo dolgo uporabljali trimesečno referenčno obdobje običajnega bivališča in šele z letom 2009 prešli na mednarodno standardno enoletno dolžino tega obdobja. Krajše referenčno obdobje pa je v kombinaciji z veliko rastjo števila zaposlenih tujcev na našem trgu dela pripeljalo do zameglitve podatkov o zunanjih migracijah v državi. Ta vpliv se pozna v povprečju 2005 - 2009. Na splošno pa lahko pričakujemo, da bo Slovenija tudi v prihodnje ostala neto imigracijska država, kljub začasnemu negativnemu vplivu gospodarske krize. K temu bo prispevalo veliko dejavnikov, verjetno najpomembnejši med njimi pa bodo demografski dejavniki in še posebej posledice nizke rodnosti.

Slovenija je z vstopom v EU postala del skupine držav EU-8. To oznako je dobila zaradi prehodnega obdobja za sprostitev dostopa do trgov dela tako za države EU-15, kakor tudi za deseterico novih članic. O tej problematiki okvirno povejmo, da je bilo nekaj časa več posebnosti v zvezi s sedemletnim prehodnim obdobjem, ki so si ga v pogajanjih zagotovile države EU-15 pri prostem dostopu do svojih trgov dela. Vendar je večina držav EU-15 precej zgodaj opustila omejevanje dostopa na svoje trge dela delavcem iz EU-8 (za Malto in Ciper jih sploh niso uvedle, prav tako pa jih sploh niso uvedle Irska, Švedska in Velika Britanija). Do konca obdobja (začetek maja 2011) sta z nekaj posebnostmi vztrajali le Avstrija in Nemčija. Slovenija je sprostila svoj trg dela za delavce iz drugih članic EU v celoti že leta 2006. Z letom 2007 pa je sprostila svoj trg dela tudi za delavce iz Romunije in Bolgarije.

Poglejmo si v nadaljevanju izbrane bolj pomembne statistične podatke o zaposlovanju in delu tujcev v Sloveniji v letih od 2005 do 2010. Tabela 1 prikazuje izdana delavna dovoljenja pri nas v omenjenem obdobju po vrsti.

Tabela 1: Delovna dovoljenja, izdana tujcem v Sloveniji v letih 2005-2010 po vrsti (v % od skupaj). Vir: Spletne strani ZRSZ, 1. 9. 2011.

Leto	Skupaj (št.)	Skupaj (%)	ODD	DZ	DD
2005	34.608	100,0	15,5	52,0	25,8
2006	44.750	100,0	17,0	50,9	26,3

2007	60.648	100,0	9.8	63,0	24,0
2008	85.302	100,0	9,2	69,0	18,5
2009	58.750	100,0	14.3	67,4	12,9
2010	40.688	100,0	36.2	45,8	1,2

Opomba: Vsota ODD, DZ in DD se razlikuje od 100 za kategorijo »brez delovnega dovoljenja«.

Z vstopom v EU in še posebej zaradi izjemno močne gospodarske konjunktore, ki je sledila vse do leta 2008, je število tujcev na našem trgu dela začelo hitro naraščati. Vrh je bil dosežen v letu 2008, ko je število izdanih delovnih dovoljenj skupaj s primeri dela, kjer dovoljenje ni potrebno (npr. nastopi tujih glasbenih skupin, ki trajajo manj kot teden dni ipd.), doseglo 85.302. Pri tem podatku je potrebno upoštevati, da pomeni vrh zaposlenosti ob koncu ugodnih ekonomskih razmer. Že v naslednjih dveh letih se je število več kot razpolovilo. Struktura izdanih dovoljenj po vrsti kaže, da so bila najpomembnejša DZ in DD, ki tvorijo kvoto in se izdajajo le za zaposlitev pri posameznem delodajalcu (DZ), oziroma za določen krajši čas in konkreten namen (DD). ODD pa v resnici kažejo prehod tujih delavcev iz kategorij, ki se jim omejuje dostop na trg dela, med tiste, ki imajo prost dostop.

V tabeli 2 nadalje prikazujemo strukturo izdanih delovnih dovoljenj tujcem v Sloveniji v letih 2005-2010 po starosti. Prikazali bomo samo relativne podatke, ki se nanašajo na enako skupno število, kot je prikazano v tabeli 1. Zaradi narave objavljenih statističnih podatkov ZRSZ bomo v nadaljevanju nekaj ostalih strukturnih podatkov prikazali s pomočjo veljavnih delovnih dovoljenj na koncu posameznega leta.

Tabela 2: Delovna dovoljenja, izdana tujcem v Sloveniji v letih 2005-2010 po starosti (v %). Vir: Spletne strani ZRSZ, 1. 9. 2011.

Leto	Starost				Skupaj
	Do 30	Nad 30-40	Nad 40-50	Nad 50	
2005	37,1	32,8	22,7	7,4	100,0
2006	37,1	32,1	23,3	7,5	100,0
2007	41,2	29,9	22,0	7,0	100,0
2008	47,7	28,0	18,6	5,7	100,0
2009	45,6	29,2	18,7	6,4	100,0
2010	40,0	30,5	20,7	8,8	100,0

Podatki v tabeli 2 kažejo, da delodajalci v Sloveniji povprašujejo pretežno po mladih tujih delavcih. Pri razredu do 30 let starosti, v katerega spada največ tujih delavcev, je bil v času konjunktore izrazit trend naraščanja. S koncem dobrih časov pa se je začel delež tega razreda zniževati. Naslednja dva starostna razreda imata deleža, ki se v razredu nad 30-40 giblje okrog 30 %, v razredu nad 40-50 pa večinoma nekaj nad 20 %. V vseh letih se je gibal delež tujih delavcev, ki so stari do 40 let, okrog 70 %. Za starejše od 50 let pa je značilno, da imajo dokaj nizek delež, kar kaže na manjše povpraševanje po delu te kategorije delavcev.

Tabela 3 pa se nanaša na podatke o veljavnih delovnih dovoljenjih, izdanih tujcem v Sloveniji, po stanju konec decembra posameznega leta. Vseh razlik med obema vrstama DD tukaj ne bomo podrobneje obravnavali. Povejmo le, da so izdana DD intervalni podatek, veljavna DD pa so trenutni podatek.

Število veljavnih DD ob koncu leta je praviloma večje, kot število v koledarskem letu izdanih DD. Del DD je veljavnih še iz prejšnjih let. Veljavna DD se tudi precej počasneje

prilagajajo kriznim razmeram na slovenskem trgu dela. Ob hitri rasti domače brezposelnosti v letih 2009 in 2010 bi pričakovali manj veljavnih DD za tujce. Konec leta 2010 pa je v Sloveniji praktično veljalo še 74.000 DD, če malo zaokrožimo.

Podatki v tabeli 3 kažejo značilno neenakomernost po spolu pri zaposlovanju tujcev v Sloveniji. V vseh šestih letih vključenih v tabelo je bil delež moških višji od 82,0 %, šestletno ne tehtano povprečje pa je bilo 84,8 %. Izobrazbena struktura zaposlenih tujcev v Sloveniji je izrazito slaba. Vstop v EU ni pri tem spremenil ničesar. Blizu 60,0 % DD je bilo izdanih tujcem v prvih dveh izobrazbenih razredih. To pa so ljudje brez strokovne izobrazbe. Pri tem je zanimivo, da Slovenija v obravnavanih letih uvaža približno toliko oseb v razredih I in II, kolikor jih je med slovenskimi registrirano brezposelnimi. Vendar domači delavci ne želijo opravljati del, ki jih opravljajo tujci. Deloma verjetno zaradi strukturnih razlogov (ženske, starejši ipd.), deloma pa tudi zaradi prenizke plače in težavnosti dela.

Tabela 3: Veljavna delovna dovoljenja, izdana tujcem v Sloveniji, po stanju konec leta v letih 2005 do 2010 po izbranih znakih. Vir: Spletne strani ZRSZ, 1. 9. 2011.

Leto	Skupaj	% moških	% izobrazbe I - II	% izobrazbe V - VIII	% gradbeništva
2005	42.994	83,2	61,6	11,0	...
2006	50.766	84,1	58,1	10,4	...
2007	66.094	86,4	55,9	9,6	...
2008	90.749	87,5	60,2	9,0	49,5
2009	78.424	84,6	58,6	10,6	45,3
2010	73.962	82,7	52,1	13,0	37,9

Druga zanimivost izobrazbene strukture delavcev, ki so imeli ob koncu posameznih let veljavna delovna dovoljenja, pa je na vrhu izobrazbene lestvice. Ta vrh je izobrazbeno zelo širok, saj smo vanj vključili srednje šole (V. stopnja) in celotno terciarno izobraževanje. Tako širok razred pa je zajel komaj okrog 10,0 % veljavnih delovnih dovoljenj. V zadnji stolpec tabele 3 smo vključili delavce, ki so pri nas delali v gradbeništvu. Na voljo imamo le podatke za zadnja tri leta. Ti podatki kažejo, da je na vrhuncu konjunktura praktično polovica tujih delavcev v Sloveniji delala v gradbeništvu. Ta delež je do konca leta 2010 precej padel, vendar manj kot bi pričakovali glede na težave, v katerih se je znašlo slovensko gradbeništvo.

Nekaterih drugih strukturnih podatkov o tujih delavcih v Sloveniji ne moremo podrobneje obravnavati zaradi slabše kakovosti (npr., regionalna razporejenost) ali pa zaradi tega, ker niso na voljo. Velika večina tujih delavcev prihaja v Slovenijo še zmeraj iz držav naslednic nekdanje SFRJ. Podatki o veljavnih DD za marec 2011 kažejo, da je 93,5 % vseh tujcev prihajalo in držav naslednic nekdanje SFRJ, kar 51,6 % pa jih je bilo iz Bosne in Hercegovine (Mesečne informacije ZRSZ, 6/2011).

Navedimo za konec še prijave delavcev iz drugih članic EU, ki so delali v Sloveniji. V petih letih od 2006 do 2010 je bilo število teh prijav zaporedoma po letih 5.196, 5.596, 6.038, 3.261 in 4.319 (Letna poročila ZRSZ). Število teh delavcev je bilo nižje, kot se je v splošnem pričakovalo. Iz starih članic EU so prihajali v Slovenijo pretežno vodstveni in strokovni delavci v podjetja, katerih lastniki so bili iz teh držav. Struktura delavcev iz novih držav članic EU pa se ni bistveno razlikovala od strukture tujcev iz tretjih držav.

Vendar najnovejši podatki kažejo postopne spremembe tudi pri delavcih iz drugih članic EU v Sloveniji. Za ponazoritev si pogledjmo podatke za prvih osem mesecev v letih 2009,

2010 in 2011. Število je v teh treh obdobjih zaporedoma znašalo 2692, 3582 in 4343. Številke naraščajo kljub relativno počasnemu okrevanju slovenskega gospodarstva. Še bolj zanimivo pa je, da je velika večina teh delavcev iz novih članic EU iz vzhodne Evrope. Če si za ponazoritev ogledamo podatke za leto 2011, vidimo, da je bilo več kot polovica vseh teh delavcev iz Bolgarije (55,9 %), skupni delež Bolgarije, Slovaške, Romunije in Madžarske, ki jih navajamo po vrstnem redu števila delavcev, pa je zanašal 66,7 % oziroma dve tretjini celotnega števila (Mesečne informacije ZRSZ, 7/8, 2011).

4. SKLEP

Obdobje po vstopu Slovenije v EU lahko razdelimo na obdobje konjunktore oziroma ugodnih ekonomskih razmer do leta 2008 in obdobje krize, ki se je v Sloveniji resno pokazala šele v letu 2009 in se le počasi in obotavljivo poslavlja še v letu 2011. Ne glede na tako diametralno različni obdobji pa ostajajo osnovne značilnosti tujcev, ki delajo v Sloveniji, bolj ali manj nespremenjene. Očitno je delo tujcev v Sloveniji potrebno in je tisti segment trga dela, ki je med najbolj prožnimi. Na ta način je protiutež izrazito rigidnemu domačemu trgu dela.

Kriza je v začetku bolj prizadela domače delavce, kasneje pa se je zaradi posegov ekonomske politike in kot posledica velikih težav sektorjev, ki zaposlujejo največ tujcev, širila tudi na tuje delavce. Vlada Republike Slovenije je z različnimi parcialnimi ukrepi predvsem od leta 2009 naprej posegala na področje zaposlovanja tujcev. Najprej je posegla po znižanju kvote DD in po vrsti omejitev. Leta 2011 pa je spremenila tudi zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Vseh posegov vlade tukaj nismo podrobneje obravnavali. Kljub temu pa podatki o zaposlovanju tujcev v obravnavanem obdobju kažejo, da je bila politika vlade bolj ali manj neuspešna, saj je število veljavnih DD v marcu 2011 še zmeraj presegalo 74.000, padec v kasnejših mesecih pa je posledica spremenjene zakonodaje in ne realnega znižanja števila tujih delavcev na našem trgu dela.

Ne glede na to pa lahko razvoj na področju zaposlovanja tujcev v Sloveniji od leta 2009 naprej označimo kot pričakovan in tipičen. Odziv trga dela na krizo je bil zamaknjen. Tudi število zaposlenih tujcev v Sloveniji je začelo postopoma padati. Migracijska politika je zmanjševala pritok tujih delavcev, ko se je povpraševanje po njihovem delu zmanjšalo. Nabor ukrepov je bil v Sloveniji podoben kot v drugih evropskih državah. Uvaja se strožje preverjanje razpoložljivosti domačih delavcev, klesti se sezname deficitarnih poklicev, uvaja se zahtevnejše obnavljanje začasnih dovoljenj, spodbuja se vrnitev tujcev v domovino, bolj strogo se preganja domače delodajalce, ki kršijo zakonodajo, ali kako drugače zlorabljajo delo tujcev ipd. Nekaj protislovnosti je vnesel le najnovejši zakon o zaposlovanju in delu tujcev, ki je precej razširil dostop do slovenskega trga dela za številne kategorije tujih delavcev.

6. LITERATURA IN VIRI

1. *Ekonomsko ogledalo*, 6 in 9/2011, UMAR, Ljubljana.
2. *International Migration Outlook, SOPEMI 2009. Special Focus: Managing Labour Migration Beyond the Crisis* (2009), OECD, Paris.
3. *Letna poročila ZRSZ*, razni letniki, ZRSZ, Ljubljana.

4. *Mesečne informacije*, št. 6, junij 2011, let. 18, in št. 7/8, julij in avgust 2011, let. 18, ZRSZ, Ljubljana.
5. Malačič, J. (2006) *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*, 6. izdaja, Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
6. Malačič, J. (2007) The role of migration in modern demographic regime. V: Iontsev, V., ed. (2007) *Migration and Development/Migracija i razvitie*, Scientific Series: International Migration of Population: Russia and the Contemporary World, Vol. 20, Lomonosov Moscow State University, Faculty of Economics, Moscow. Pp. 100-113/115-130. Knjiga vsebuje angleško in rusko verzijo vseh prispevkov.
7. Malačič, J. (2008) Imigracije in trg dela v Sloveniji: Od priseljevanja sodržavljanov do zaposlovanja tujcev. *Naše gospodarstvo*, št. 1-2/2008.
8. Malačič, J., Domadenik, P. in Pahor, M. (2006) *Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela*. Raziskava RCEF za Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana, november 2006.
9. *Pomembnejši statistični podatki o Sloveniji*, 4/2009, SURS, Ljubljana.
10. *Recent demographic developments in Europe (RDDE) 2005*, Council of Europe, Strasbourg 2006.
11. Spletne strani www.stat.si in www.ess.gov.si, 1. september in 22. oktober 2011.
12. *Statistične informacije (SI)*, razne številke, SURS, Ljubljana.
13. *Statistični letopis Republike Slovenije (SL)*, razni letniki, Zavod za statistiko/Statistični urad Republike Slovenije (SURS), Ljubljana.
14. Thierry, X. (2008) Towards a harmonization of European Statistics on International Migration. *Population and Societies*, No. 442, INED, Paris.
15. Uredba o omejitvah zaposlovanja in dela tujcev, *Ur. list RS*, št. 44/09.
16. Uredba (ES) št. 862/2007 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. julija 2007 o statistikah Skupnosti o selitvah in mednarodni zaščiti ter o razveljavitvi Uredbe Sveta (EGS) št. 311/76 o zbiranju statističnih podatkov o tujih delavcih. *Ur. list EU*, L 199/23, 31. 7. 2007.
17. Zakon o zaposlovanju tujcev, *Ur. list RS*, št. 33/92.
18. Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT), *Ur. list RS*, št. 66/2000.
19. Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1), *Ur. list RS*, št. 26/2011.